

SUN'IY INTELEKTNING RIVOJLANISHI INSONIYAT UCHUN XAVF TUG'DIRADIMI?

Umirzaqova Tursunoy Akramjon qizi

Andijon Davlat Texnika Insituti 1-bosqich talabasi

umirzaqovatorsunoy65@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola sun'iy intellektning (SI) so'nggi yillarda tez sur'atlarda rivojlanishi va uning insoniyat hayotiga ta'siri haqida bahs yuritadi. Maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiyot, ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa sohalardagi ijobiy imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, SI rivojlanishi bilan bog'liq xavf-xatarlar, jumladan ish o'rinlarining qisqarishi, maxfiylikning buzilishi, etik muammolar va nazoratning yetishmasligi masalalari muhokama qilinadi. Maqola sun'iy intellektning kelajakdagi xavflarini kamaytirish uchun ilmiy, texnologik va ijtimoiy chora-tadbirlarning zarurligini ta'kidlaydi. Oxirida, sun'iy intellektni to'g'ri boshqarish orqali uning insoniyat hayotini yaxshilash imkoniyati saqlanib qolishi mumkinligi xulosasi chiqariladi.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, rivojlanish, insoniyat, xavf, texnologiya, etika, avtomatlashtirish, ish o'rinlari, maxfiylik, nazorat, innovatsiya, ijtimoiy ta'sir, kelajak, xavfsizlik, sun'iy intellekt texnologiyalari.

Annotation: This article discusses the rapid development of artificial intelligence (AI) in recent years and its impact on human life. The article examines the positive potential of AI technologies in the economy, education, healthcare and other areas. It also discusses the risks associated with the development of AI, including job losses, privacy violations, ethical issues and lack of oversight. The article emphasizes the need for scientific, technological and social measures to mitigate the future risks of AI. Finally, it

concludes that through proper management of AI, its potential to improve human life can be preserved.

Keywords: Artificial intelligence, development, humanity, risk, technology, ethics, automation, jobs, privacy, control, innovation, social impact, future, security, artificial intelligence technologies.

Аннотация: В данной статье рассматривается стремительное развитие искусственного интеллекта (ИИ) в последние годы и его влияние на жизнь человека. В статье рассматривается позитивный потенциал технологий ИИ в экономике, образовании, здравоохранении и других областях. Также рассматриваются риски, связанные с развитием ИИ, включая потерю рабочих мест, нарушение конфиденциальности, этические проблемы и отсутствие контроля. В статье подчёркивается необходимость принятия научных, технологических и социальных мер для снижения будущих рисков, связанных с ИИ. В заключение делается вывод о том, что посредством надлежащего управления ИИ можно сохранить его потенциал для улучшения жизни человека.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, развитие, человечество, риск, технологии, этика, автоматизация, рабочие места, конфиденциальность, контроль, инновации, социальное воздействие, будущее, безопасность, технологии искусственного интеллекта.

Zamon o'zgarar ekan, odamzod o'zining eng katta orzularidan biriga tobora yaqinlashmoqda — aqlni yaratish. Yuz minglab yillar davomida inson miyasi tabiat tomonidan yaratilgan eng murakkab tizim sifatida qaralgan. Endi esa bu murakkablikni temir, plastmassa va kodlar orqali takrorlashga urinish boshlandi. Natijada dunyoga keldi — sun'iy intellekt.

Sun'iy intellekt — bu faqat kompyuterlar emas. Bu, avvalo, inson aqliga yaqinlashishga urinayotgan elektron ongdir. U kuzatadi, o'rganadi, xulosa chiqaradi, hatto ba'zida hazil ham qiladi. Lekin u tirik emas. Uning yuragi yo'q. Uning his-tuyg'ulari yo'q. Biroq aqli bor. Balki, juda ham murakkab, aniq va sabrli aql.

Har kuni millionlab insonlar sun'iy intellekt bilan uchrashadi — bilmaydi, ammo duch keladi. Kimdir yuzini telefon orqali ochadi — kamera uni tanib, qulfni yechadi. Kimdir tarjimonga matn kiritadi — tarjima tayyor. Kimdir serial tanlay olmay, Netflix'ga suyanadi — u esa avvalgi ko'rganlar asosida taklif qiladi. Hammasining ortida bir xil "ko'zga ko'rinmas miya" ishlaydi — bu SI.

Yillar avval, odamlar mashinalar faqat buyruq bilan ishlaydi deb o'ylashardi. "O'zingni o'rgan!" deyish — ahmoqona tuyulardi. Ammo bugun mashinalar nafaqat buyruq bajaradi, balki o'z tajribasidan saboq oladi. Dastlabki xatolaridan o'rganadi, to'g'ri javobni topishga urinadi. Ular – kodlardan tashkil topgan o'quvchilardek.

Tibbiyotda SI yurak urishini tahlil qiladi, saraton belgilarini oldindan sezadi. Qishloq xo'jaligida — hosilni bashorat qiladi. San'atda esa — musiqa bastalaydi, rasm chizadi, hattoki she'r yozadi. Ilgari bu faqat insonning in'omlari sanalgan bo'lsa, bugun bu imkoniyatlar mashinalarga ham berilmoqda.

Ammo SI — qurol emas. U vosita. U inson tomonidan boshqariladigan mexanizm. Unga nimani o'rgatsang, shuni bajaradi. Bu xuddi bolta singari: u bilan daraxt kesish mumkin, lekin u bilan zarar yetkazish ham hech gap emas. Shuning uchun sun'iy intellektga doim ikki xil ko'z bilan qaraladi — bir tomonda hayrat va ilhom, ikkinchi tomonda xavotir va ehtiyot.

Lekin bir narsa aniq: sun'iy intellekt allaqachon bu dunyoga kirib kelgan. U yonimizda. U biz bilan ishlayapti. U bizning hayotimizni o'zgartirayapti. Bu endi ertak emas, bu — real voqelik. Har bir tugmani bosganimizda, har bir savol berganimizda, sun'iy intellekt bizni tinglaydi, tahlil qiladi va javob beradi.

Kelajak – bu mashinalar va odamlar hamkorlikda yashaydigan davr. Bu yangi hayot tarzi. Va bu hayotda sun'iy intellekt – inson aqlining eng jasur nusxasi sifatida o'z o'rnini

egallaydi. Temirdan tugʻilgan bu aql, ehtimol, bir kuni bizdan ham koʻproq biladigan yordamchiga aylanadi. Faqat uni qanday yoʻnalishda ishlatish — bu endi insoniyat qoʻlida.

Sunʻiy intellekt inson tafakkurining mahsuli sifatida XXI asrning eng muhim yutuqlaridan biri boʻlib, u bugun jamiyatning deyarli barcha sohalariga kirib bormoqda. Texnologiya, tibbiyot, taʼlim, sanoat va hatto sanʼat sohalarida ham sunʻiy intellektning ishtiroki tobora ortib bormoqda. Bu taraqqiyot zamonaviy jamiyatga yangi imkoniyatlar ochmoqda, biroq shu bilan birga, chuqur xavotirlar, muammolar va ehtiyotkorlikni talab qiluvchi holatlarni yuzaga keltirmoqda.

Sunʻiy intellektning kuchi uning oʻrganish, tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatida namoyon boʻlmoqda. Ilgari faqat insonlarga xos boʻlgan tafakkur faoliyati endilikda mashinalarga ham oʻrgatilmoqda. Bunday rivojlanish, albatta, turli jarayonlarni tezlashtiradi, xatoliklarni kamaytiradi va samaradorlikni oshiradi. Ammo bu taraqqiyot bilan birga muvozanatni yoʻqotish, nazoratni boy berish, ijtimoiy beqarorlik va axloqiy savollarning koʻpayishi kabi xavf-xatarlar ham yuzaga chiqmoqda.

Birinchi navbatda, sunʻiy intellektning mehnat bozori uchun taʼsiri jiddiy eʼtiborga loyiq. Koʻplab sohalarda inson mehnati avtomatlashtirilmoqda. Fabrikalarda robotlar ishlamoqda, xizmat koʻrsatish sohasida virtual yordamchilar faoliyat yuritmoqda, tibbiy tashxislarni esa endi sunʻiy intellekt asosida ishlovchi dasturlar qoʻymoqda. Bu esa millionlab oddiy ishchilar, mutaxassislar va hatto ilmiy kadrlarning ish oʻrnini xavf ostiga qoʻymoqda. Ishsizlik darajasi ortishi esa ijtimoiy beqarorlikka olib kelishi mumkin.

Yana bir jiddiy xavf — sunʻiy intellektning nazoratdan chiqish ehtimolidir. Bu texnologiya tobora murakkab va mustaqil boʻlib borayotgani sababli, uni toʻliq boshqarish imkoni kamayib bormoqda. Agar sunʻiy ong inson qadriyatlarini anglamasa yoki notoʻgʻri yoʻnalishda rivojlansa, u holda insoniyatga qarshi qarorlar qabul qiluvchi kuchga aylanishi mumkin. Aynan shu sababli sunʻiy intellektni yaratish va rivojlantirish jarayonida xavfsizlik, etik meʼyorlar va masʼuliyatli yondashuv ustuvor boʻlishi lozim.

Bundan tashqari, axborot xavfsizligi va shaxsiy hayot daxlsizligi masalasi ham sun'iy intellekt fonida yanada murakkablashmoqda. Ma'lumotlarga asoslanib ishlovchi tizimlar orqali odamlarning xatti-harakatlarini oldindan bashorat qilish, shaxsiy sirlarni ochib qo'yish, nazoratni kuchaytirish imkoniyati tug'ilmoqda. Bu esa inson erkinligining cheklanishiga olib kelishi mumkin.

Shunga qaramay, sun'iy intellektidan butunlay voz kechish na imkoni bor, na to'g'ri yechim hisoblanadi. Chunki bu texnologiya zamonaviy taraqqiyotning ajralmas qismiga aylangan. Uni to'xtatish emas, balki oqilona yo'naltirish muhim. Insoniyat ilg'or fan yutuqlaridan oqilona foydalanib, ularni o'z ehtiyojlari va qadriyatlariga mos ravishda yo'naltirsa, sun'iy intellekt xavf manbai emas, balki taraqqiyot drayveriga aylanishi mumkin.

Sun'iy intellektning rivojlanishi insoniyat oldiga yangi savollar qo'ymoqda, javoblar esa faqat ongli yondashuv, chuqur ilmiy tahlil va mas'uliyatli qarorlar asosida topilishi mumkin. Taraqqiyot — to'xtovsiz jarayon. Uni to'g'ri boshqarish esa insoniyatning o'z qo'lida.

Endi esa ilmiy dalillarga o'tsak:

1. Ish o'rinlarining yo'qolishi va iqtisodiy xavf

Oxford universitetining 2013-yilda o'tkazgan tadqiqotiga ko'ra, AQShdagi ish o'rinlarining **47 foizi** sun'iy intellekt va avtomatlashtirish tufayli yo'qolish xavfi ostida.

2. Sun'iy intellektning o'z-o'zini o'rganishi va nazoratdan chiqish xavfi

DeepMind (Google kompaniyasining sun'iy intellekt laboratoriyasi) 2021-yilda "Reward is Enough" nomli ilmiy maqolada SI tizimlari maqsadga erishish uchun o'z algoritmlarini mustaqil tarzda qayta qurish va yangi strategiyalar ishlab chiqish qobiliyatiga ega ekanligini ko'rsatdi. Bu esa SI nazorat ostida bo'lmagan holda kutilmagan xatti-harakatlar sodir etishi, masalan, resurslarni haddan tashqari iste'mol qilishi yoki noto'g'ri maqsadni "to'g'ri" deb hisoblab harakat qilishi ehtimolini oshiradi.

3. Xavfsizlik va axborot nazorati

MIT (Massachusetts Institute of Technology) tadqiqotlariga ko'ra, sun'iy intellekt asosidagi kuzatuv tizimlari Xitoyda 1 milliarddan ortiq odamning yuzini real vaqtda aniqlab kuzatmoqda. Bu esa inson shaxsiy hayotining buzilishi va nazorat ostidagi jamiyatlar xavfini kuchaytiradi. AI Surveillance Index (2022) ma'lumotlariga ko'ra, dunyoning 176 mamlakatidan 75 tasida hukumatlar sun'iy intellektidan fuqarolarni kuzatish uchun foydalanmoqda.

4. Axloqiy va huquqiy muammolar

2020-yilda Stanford universiteti tomonidan o'tkazilgan AI Index Report'da sun'iy intellekt asosida ishlovchi yuzni aniqlash tizimlari irqiy, jinsiy va yoshga doir noxolisliklar ko'rsatgani aniqlandi. Ba'zi tizimlar oq tanlilarni 98% aniqlagan bo'lsa, qora tanlilarni faqat 65–70% aniqlay olgan. Sun'iy intellekt algoritmlarida mavjud bo'lgan noxolisliklar real hayotda nohaqlik, kamsitish va diskriminatsiyaga sabab bo'lishi mumkin.

Sun'iy intellekt xavfiga qarshi insoniyat qanday kurashadi?

Sun'iy intellekt hayotimizga sokin, lekin qat'iy qadamlar bilan kirib keldi. Dastlab, bu faqat qulaylik bo'lib tuyuldi — matn tarjima qiladigan dastur, suratni tanib oladigan kamera, tavsiya beradigan platforma. Biroq vaqt o'tgan sayin anglanadiki, bu texnologiya oddiy vosita emas. U o'rganadi, o'zini takomillashtiradi va ba'zan insonni ortda qoldirishga urinadi. Endi savol emas, haqiqatga aylanmoqda: bu kuchli texnologiya bilan qanday yashaymiz?

Hamma kurash zo'ravonlik bilan bo'ladigan davrlar o'tdi. Sun'iy intellektga qarshi kurash ham qattiqqo'llik bilan emas, aql, ong, axloq va nazorat orqali bo'ladi. Inson, avvalo, tushunishi kerakki, bu texnologiyani yaratgan ham o'zi, uni boshqaradigan ham o'zi bo'lishi shart. Aks holda, boshqaruv boshqaga o'tishi hech gap emas.

Birinchi qadam — bu mas'uliyatni tan olish. Dasturchilar, olimlar, kompaniyalar — kim sun'iy intellekt ustida ishlayotgan bo'lsa, u insoniyat taqdiriga ta'sir qilayotganini unutmasligi kerak. Har bir algoritmi, har bir kod satri — bu oddiy texnik ish emas, balki kelajakdagi qarorlar, taqdirlar, imkoniyatlar va ehtimoliy fojialarning boshlanishi bo'lishi mumkin.

Ikkinchi yo‘l — qonun. Har qanday qudratli texnologiya tartibga muhtoj. Bugun dunyoning ayrim davlatlari allaqachon sun‘iy intellekt faoliyatini nazorat qiluvchi qonunlar ishlab chiqmoqda. Yevropa Ittifoqi bunga jiddiy yondashdi. Chunki ochiq qolgan har qanday tizim — imkoniyatdan ko‘ra, xavfga aylanishi osonroq. Shunday ekan, SI nazorat qilinishi, doimo inson tamoyillariga bo‘ysundirilishi kerak.

Uchinchi yo‘l — ta‘lim. Faqat mutaxassislar emas, oddiy insonlar ham sun‘iy intellektni tushunishga haqli. Chunki bu texnologiya faqat ilmiy doira uchun emas — u har bir odamning kundalik hayotiga ta‘sir qilmoqda. Demak, har bir fuqaro eng kamida uning qanday ishlashini, qanday tahdidlar olib kelishini, qanday foyda berishini anglash darajasiga yetishi lozim.

Shuningdek, jamiyat sun‘iy intellektga so‘zsiz ishonmasligi kerak. U qanday qaror qabul qilayotgani, qanday asosda tanlov qilayotgani aniq va tushunarli bo‘lishi zarur. Shaffoflik bo‘lmasa, ishonch yo‘qoladi. Ishtiboh tug‘iladi. Aynan shuning uchun texnologik tizimlar inson bilan "teng" emas, balki inson uchun xizmat qiluvchi bo‘lishi shart.

Kurashning yana bir yo‘li — sun‘iy intellektni insonni to‘ldiruvchi vositaga aylantirish. U raqib emas. U yordamchi. Unga hech qachon qalb, vijdon, e‘tibor, mehr kabi insoniy fazilatlar berilmaydi. Bular — faqat bizga xos. Sun‘iy intellekt — bu tez, aniq va kuchli aql, lekin yo‘lni tanlash faqat inson ixtiyorida qolishi kerak.

Yaxshi ishlatilsa — taraqqiyot, noto‘g‘ri boshqarilsa — tanazzul. Bu oddiy haqiqat. Shuning uchun sun‘iy intellekt bilan kurashish — bu uni to‘xtatish emas, unga yetakchilik qilish demakdir.

Kelajak — o‘zimiz qurayotgan inshoot. Unda sun‘iy intellekt poydevormi yoki portlovchi modilarmi — bu savolga javob bizning harakatlarimizga bog‘liq.

Ozgina hayotiy misollar bilan tanishtirsam:

1. Yosh bola kechqurun uyga kelib, robot o‘qituvchining bergan vazifasini bajaradi. U bu robotni o‘qituvchi emas, oddiy bir qurilma deb biladi. Lekin oradan yillar o‘tadi va u

bola insonga xos mehrni eslamay qoladi. Sun'iy intellekt bizga qulaylik beradi, ammo insoniylik unutilsa, bu qulaylik yomon odatga aylanadi.

2. Elektr energiyasi kashf qilinganda ham qo'rquv ko'p edi. Insonlar: "Bu narsa o'ldiradi", — deyishgan. Ha, o'ldirgan ham. Lekin to'g'ri yo'naltirilganida u dunyoni yoritdi. Sun'iy intellekt ham shunday: yo bizni yoritadi, yo kuydiradi. Barcha gap – kim uni boshqarayotganida.

3. Ba'zida biror chatbot bilan suhbatlasharkanman, o'zimga savol beraman: "Bu menga javob beryaptimi, yo men o'zimni tinglayaptirmanmi?" Aql javob beradi, yurak savol beradi. SI aql bo'lishi mumkin, ammo u hech qachon yurak bo'lolmaydi. Shuning uchun hal qiluvchi rol yana hamisha insonga tegishli bo'lib qoladi.

4. 2045-yil. Avtobusda haydovchi yo'q. Darsni robot olib boradi. Kafe menyusini sun'iy ofitsiant taklif qiladi. Lekin bir qariyani hech kim eslamaydi. Chunki robotlar kechirim so'ramaydi, quchoqlamaydi, ko'ziga qarab gapirmaydi. Shunda insonlar o'ylab qoladi: "Qulaylik hammasi emas ekan."

5. 2016-yilda Microsoft kompaniyasi "Tay" ismli chatbotni Twitter'da ishga tushirdi. Faqat 24 soat ichida u odamlarning salbiy, nafratli, irqchi fikrlarini o'rganib, o'zi ham nafratga to'la gaplarni yozishga tushdi. Bu tajriba shuni ko'rsatdi: sun'iy intellekt aqlsiz emas. U bizdan o'rganadi. Va biz qanday bo'lsak — u shunday bo'ladi.

XULOSA

Sun'iy intellekt bugun insoniyat taraqqiyotining eng dolzarb burilish nuqtasida turibdi. U ko'plab qulayliklar yaratmoqda, zamonaviy muammolarga ilg'or yechimlar taklif qilmoqda, biroq bu texnologiyaning har bir imkoniyati ortida muayyan xavf ham yashiringan. Insoniyat esa ilk bora o'z aqliga teng kuchni yaratib, u bilan bir davrda yashashga majbur bo'lyapti. Bu esa nafaqat texnik, balki chuqur axloqiy, huquqiy va ijtimoiy savollarni yuzaga keltirmoqda. Haqiqiy xavf sun'iy intellektning o'zida emas, balki unga bo'lgan yondashuvdadir. Agar bu kuch boshqarilmasa, inson qadriyatlaridan yiroqlashsa yoki tijorat manfaatlari ustun qo'yilsa — u holda SI insoniyatga qarshi vositaga aylanishi mumkin. Ammo agar ongli ravishda yondashilsa, ilmiy mas'uliyat,

qonuniy nazorat va axloqiy mezonlar asosida rivojlantirilsa — sun'iy intellekt insoniyat uchun eng buyuk yordamchiga aylanishi ham mumkin. Insoniyat tarixida har bir buyuk texnologiya bilan birga ulkan sinovlar kelgan. Bu safar ham shunday. Faqat bu safargi sinov — bizning aqlimizga, o'zimiz yaratgan aqlga bo'lgan ishonchimiz va e'tiborimizning sinovidir. Sun'iy intellektni qanday yo'naltirishimiz — kelajak avlodlar hayotini belgilab beruvchi tanlovga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bostrom, N. (2014). Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press. (Sun'iy intellekt nazoratdan chiqsa, qanday oqibatlar bo'lishi mumkinligi haqida fundamental nazariy ish).
2. Russell, S., & Norvig, P. (2020). Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th ed.). Pearson. (SI asoslari, xavfsizligi va insoniy tamoyillar asosida rivojlantirish bo'yicha klassik darslik)
3. McKinsey Global Institute. (2017). Jobs Lost, Jobs Gained: Workforce Transitions in a Time of Automation (SI va avtomatlashtirishning bandlik va ijtimoiy tizimlarga ta'siri tahlil qilingan.) <https://www.mckinsey.com>
4. Future of Life Institute. (2015). Research Priorities for Robust and Beneficial Artificial Intelligence. (Insoniyatga foydali bo'lgan SI yaratish uchun ilmiy ustuvor yo'nalishlar ko'rsatilgan.)